

[Rotarides Mihály]

Czvittinger munkájának folytatója és továbbfejlesztője volt a Gömör megyei Rotarides Mihály (1715–1747). 1736–1738-ban Sopronban tanult, utána Wittenbergbe ment. Kutatási terve már itthon kialakult; az irodalomtörténeti anyag rendszeres gyűjtéséhez is már Sopronban hozzákezdett. Munkáját németországi tartózkodása alatt lázas buzgalommal folytatta, s 1745-ben Altonában megjelentette tervezett nagy művének (*Historiae Hungaricae antiqui, medii et recentioris aevi lineamenta*) bevezető fejezetét, a *Prolegomenát*. Többre azonban már nem futotta erejéből: a megfeszített munka, a nélkülözés és a tüdőbaj Wittenbergben sírba vitték.

A megjelent fejezet két részből áll: az egyikben a historia litteraria tárgyát és saját nagy művének tervezetét ismertette, a másikban sorra vette azokat az írókat, akik tárgykörébe vágó műveket adtak ki. Rotarides az egész hazai irodalom történetét kívánta áttekinteni; tudomány és szépirodalom között ő sem tett különbséget és nem volt tekintettel a szóba kerülő művek nyelvére sem. Tősgyökeres magyarnak tartotta ugyan magát, de állami keretben gondolkozott, és befoglalta munkájába azoknak a népeknek az irodalmát is, amelyeket a magyarsággal rokonoknak vagy vele történetileg összekapcsoltak tartott. Barátja volt az anyanyelv irodalmi alkalmazásának, de az ilyen könyveknek csak felvilágosító, tudományterjesztő szerepet szánt; az igazi tudományt változatlanul latinul kellett művelni szerinte.

Nagy művét négy részre készült osztani. Az elsőben az írástörténettel foglalkozott volna, a másodikban történetileg szándékozott áttekinteni a magyarországi tudományok eredetét, fejlődését, a fontosabb szerzőket, könyveket és intézményeket, a harmadikban iskolatörténetet, az utolsóban írói lexikont adott volna. A *Prolegomenának* a korábbi szakirodalmat áttekintő része elkeseredett vitairattá formálódott a hazaiak vallási elfogultsága és a külföldiek magyar kultúrát becsmérlő kijelentései ellen. Rotarides elengedhetetlen követelménynek tekintette a teljes vallási toleranciát. A magyar nemzeti jellemről tett megjegyzéseiben pedig egyetlen vonás sem maradt már a nemesi harciasság alapján alkotott nemzetképből, ehelyett – meglepő módon – Magyarország lakosságának romlatlan egyszerűségéről beszélt. Rotarides Mihály historia litterariája befejezetlen voltában is jelentős állomás a hazai tudományosság történetében. Az egyháztörténet-írásból kiinduló tudomány- és irodalomtörténet-írás az ő koncepciójában jutott el a történeti rendszerezés igényéig, és a felekezeti szempont teljes mellőzéséhez.

*

A magyarországi protestáns tudományosságnak az egyháztörténet, de különösen az irodalomtörténet-írás terén elért – szerény, de úttörő – kezdeményezései a századforduló körüli évtizedek legértékesebb teljesítményei közé tartoznak. A jóval kedvezőbb körülmények között dolgozó jezsuita tudósok olykor talán pontosabbak, forrásaikkal szemben kritikusabbak voltak, az adatgyűjtést és feldolgozást rendkívül nehéz körülmények között folytató protestáns értelmiségiek – noha a viszonylag elmaradott német példaképeket követték – elvileg mégis magasabb szintre tudtak felemelkedni. Rotarides szemlélete és koncepciója méltóképpen tetőzte be az egyházi tudományosságból a világi és polgári tudományhoz vezető fejlődés egyik ágát. A másikon az államismereti iskola terebélyesedett ki, Bél Mátyással az élen.

(Megjelent: *A magyar irodalom története 1600-tól 1772-ig*, szerk. KLANICZAY Tibor, Bp., Akadémiai, 1964 [A Magyar Irodalom Története, 2], 463–464.)